

Ђорђе СТЕПИЋ*

ИНТЕРВЈУ: ПРОФ. ДР ДРАГОЉУБ „ГАША” ПОПОВИЋ**

Професор Драгољуб Поповић један је од наших стручњака у области правне историје, уставног права, упоредног права и међународног права људских права.

Рођен је у Земуну, 25. јула 1951. године. Школовао се у Београду, где је дипломирао 1974. године на Правном факултету као студент генерације, са просечном оценом 9,81. На истом факултету је магистрирао 1978. и докторирао 1984. године. Положио је правосудни испит, и носилац је дипломе трећег степена упоредног права, стечене на Међународном факултету за упоредно право у Бриселу 1985. године.

По завршетку основних студија, радио је као правник у привреди. Од 1980. до 1998. био је запослен на Правном факултету у Београду, где је прошао пут од асистента до редовног професора. Предавао је Општу историју државе и права и Велике правне системе.

Каријера на факултету му је прекинута због неслагања с репресивним Законом о Универзитету из 1998. године. Од 1998. до 2001. године био је адвокат у адвокатској канцеларији „Марковић” у Београду.

Почев од фебруара 2001. радио је на Институту за федерализам Универзитета у Фрибуру, у Швајцарској, као гостујући истраживач. Од октобра 2001. до септембра 2004. био је амбасадор СР Југославије, а потом Србије и Црне Горе, у Швајцарској. У школској 2004/2005.

* Интервјуиста је студент четврте године основних академских студија Правног факултета Универзитета у Београду, stepic.dj@gmail.com

** Разговор је вођен у просторији Семинара за правну историју (Forvm Romanvm) Правног факултета Универзитета у Београду. Видео снимак интервјуа може се видети на *YouTube* каналу „Весника правне историје” – <https://www.youtube.com/channel/UCTorTliVwloaGPAYzFm-BSw>

г. почео је да предаје на Правном факултету Универзитета Унион у Београду. Од 2005. до 2007. године био је председник Српског удружења за уставно право. За допринос уставном праву добио је награду „Миодраг Јовичић” за 2010. годину.

Од 2005. до 2015. био је судија Европског суда за људска права у Стразбуру. Од 2015. г. је адвокат у Београду.

Говори енглески, француски, немачки и италијански језик.

Поред дела из различитих области правне науке (*Ојлед о одговорној влади на примеру њеној настанка у Француској*, 1993; *Прајочењак српској парламентаризма*, 1996; *Стварање модерне државе*, 2002; *Увод у ујоредно право* 2011; *Евројски суд за људска права*, 2008, 2017; *Евројско право људских права*, 2012, 2016; *Comparative Government*, 2019), писац је и више књижевних дела. За први роман, „Петар међу причама”, добио је награду Исидоријана за 2004/2005. годину. Објавио је шест романа и две књиге есеја.

Предавао је као гостујући предавач на више европских и северноамеричких универзитета.

Разговор је водио Ђорђе Степић, 18. новембра 2020. године.

Ђорђе Степић: *Поштовани професоре, пре свега, хвала Вам на овој прилици за један неконвенционални разговор у Вашој „првој академској кући”, а за употребу чинилаца међународној студентској академској часописа „Весник правне историје”.*

Према сје широкој јавности можда познатији по свом дипломатском ангажовању и као судија Евројској суда за људска права, на шта ћемо се осврнути мало касније, ипак сје своју научну каријеру почели као правни историчар. Шта је конкретно одредило Вас за ову област истраживања?

Проф. др Драгољуб Поповић: Одговор на то питање је врло једноставан – љубав према историји. Ја сам у ствари хтео да студирам историју, па се онда нисам одлучио за то, мислећи да нема много различитих каријера које човек може са тим факултетом да направи, те да бих био предвиђен за то да предајем историју у школи. Онда сам уписао Правни факултет и доспео да предајем историју на Правном факултету, што је на неки начин слично, ако не и исто. И то је можда један пример како човек не може да побегне од своје судбине или од своје суштине, како хоћете. Дакле, љубав према историји ме је довела до правне историје и то је врло једноставан одговор на Ваше питање.

Ђ. С.: Како је изгледало Ваше школовање на Правном факултету 70-их и 80-их година прошлог века? Колико се оно разликује, рецимо, из Ваше искуства (као предавача), од данашње студирања?

Д. П.: Кад ме то питате, највише се разликује зграда Правног факултета, која је иста, али је унутрашњост промењена. Сад је много занимљивија, комфорнија, па смем рећи и хуманија – захваљујући нашим деканима и, могу с поносом да кажем, и захваљујући деканима моје генерације: Мирку Васиљевићу нарочито, али и Сими Аврамовићу – они су унапредили зграду. Саме студије су биле нормалне за оно време, вероватно сличне садашњим. Мање сам волео предавања, више сам волео вежбе, јер су биле интерактивне. То мишљење сам променио кад сам постао професор. Сад више волим предавања. У ствари је невоља са Правним факултетом, са свим правним факултетима у овој земљи, што имају велики број студената. Најбоље је бити негде на средини између предавања и вежби, дакле најбоља су предавања за мањи број студената. То задовољство сам имао у Америци кад сам био гостујући професор – онда сам видео како је то најбоља варијанта. Контакт је жив, предавање интерактивно, студенти могу да реагују, професор мање-више познаје студенте, и због тога сам некад више волео вежбе. Иначе, учио сам са својим другом, после кумом, Слободаном Марковићем, с којим и сад сарађујем јер сам адвокат у његовој канцеларији, коју је он основао. Па, као што смо некад спремали испите, сад заједно спремамо неке од предмета. Не знам шта бих Вам друго рекао, није било ничег посебног, неке велике разлике, изузев комфора у овој старој згради.

Ђ. С.: Можда је томе допринело то што је у време бивше Југославије било доста више студената, чак и у поређењу са овим великим бројем данас?

Д. П.: Ја не знам колико је сад, кад сам се уписао било је 500 редовних и мислим 250 ванредних, то су ваљда самофинансирајући данас. Не знам колико се уписује ових дана, ових година.

Ђ. С.: Сад се уписује негде између 1400 и 1500.

Д. П.: То је још више...

Ђ. С.: То је још више, да...

Д. П.: Међутим, како се то сад модерно каже, *peak*, врх је достигнут између тог времена и овог тренутка. Било је година кад су уписивали по 2000, 3000. На срећу, више није толики број.

Ђ. С.: *То омогућава ипак боље услове рада и студија.*

Д. П.: Јесте.

Ђ. С.: *Након студија све мајсторирали, положили правосудни испит и докјорирали. Е, сад, за једној правника то су обично неки преломни тренуци у каријери. Како све их Ви доживљавали? Који је, рецимо, Ваш савет за некога ко ће поћи путем науке, праксе, или и једној и другој?*

Д. П.: Нисам осећао те тренутке као преломне. На пример, магистратуру сам наставио одмах после студија. То је као данас кад се студирају мастер студије, скоро да је било исто или врло слично. Затим сам радио у привреди пар година и положио правосудни испит. И, ако хоћете, пошто ме провоцирате да дам савет – савет је да урадите то све на време и што пре. Те формалне ствари треба обавити док сте млади, лакше се положи испити и некако сте свежији. После тога сам прешао на факултет, мислим да је то било 1. фебруара 1980. године, ако се добро сећам, и овде сам био лепо примљен, не само од стране моје професорке Љубице Кандић, којој сам био асистент, него и од осталих професора на катедри. Лепо су ме примили, рецимо, професори римског права Јелена Даниловић, Драгомир Стојчевић, професори националне историје, Мирко Мирковић, Драгош Јевтић, и није било никаквих проблема да се уклопим у ту средину. Лепо смо сарађивали и увек имам сећања која су пријатна на то време сарадње и рада на катедри за правну историју на овом факултету.

Ђ. С.: *Хвала Вам што све подсетили можда неке будуће или актуелне генерације студената на та велика имена Правној факултета.*

Д. П.: Молим.

Ђ. С.: *Они су део прошлости, а бојама и будућности, како правне историје, тако и самој факултета. Е, сад, можда једна најријачнија цртица. Године '98. све, поједној броја Ваших колега, отишли су са факултета, у славу са садашњим Законом о Универзитету.¹ Шта је у том тренутку значило бити професор права, када све суочени са таквом једном неправом, ја и неправом?*

Д. П.: Да, мислите кад Вам одузму катедру, а немате шта да радите. Али имао сам положен правосудни испит, и одмах сам прешао у адвокатуру. Сарађивао сам с кумом, прешао сам у његову канцеларију. Што се тиче избацивања, рекао сам себи: „Не волим ни да радим на таквом Универзитету с којег се људи избацују”. У то време су нас но-

1 Закон о Универзитету, „Службени гласник РС”, бр. 20/98.

винари понекад питали, тако, да дамо изјаве: „Шта мислите о томе...” и сећам се да сам – то је био неки интервју у овом нашем бифеу, где сам неком новинару саопштио мишљење које и даље заступам – у ствари сам цитирао један Арагонов (*Louis Aragon*) стих, који гласи овако: „А кад би требало поново; опет бих истим путем” – „*Et s’il était à refaire; je referais ce chemin*”. И то је цео мој коментар, мислим да је између целата и жртве само један избор моралан. Морате стати на страну жртве и не видим шта бих Вам друго о томе рекао.

Б. С.: Ваша каријера је ипекла од љавне историје, иреко устлавној и уиоредној љрава. Даље сине се нашли као дииломата и као судија Ев-ройској суда за људска љрава. Са садашње временске дисцианце, колико Вам чудно изгледа тај сиручни љуи, или је љо крешање дошло некако ориански?

Д. П.: У праву сте, та путања изгледа необично, али бих рекао да није нелогична, ако се узме у обзир да је на појединим тачкама тога пута интервенисао случај. Ја сам почео као историчар приватног права и магистратура и докторат су ми из историје приватног права. У докторату сам већ дошао до приватног права новог века. Тек што сам завршио докторат, појавио се, у овој просторији – још увек се сећам – један господин, који је дошао да позове чланове наше катедре за правну историју на једно саветовање које су организовали новинарско удружење чији је он био председник и Академија наука. Мислим да се тај господин презивао Марјановић, нисам сигуран. Још га се сећам. Био је сед, достојанствен, имао је доста косе, а и неговану седу браду и бркове. Саветовање је било о Димитрију Давидовићу, који је био и новинар и писац нашег првог Устава. И тад сам рекао себи: „Па зашто не бих ја нешто написао о томе?” То је био почетак мог бављења уставном историјом. Пребацио сам се од приватног права на уставно право полако, током времена. У то време је одржан – не сећам се тачно године, мислим ‘83, то је било још, значи, мало пре, мој докторат је од ‘84. – Први светски конгрес за уставно право; оснивачки конгрес Међународног удружења за уставно право. Недавно преминули професор Павле Николић је позвао нас млађе да сарађујемо у организацији. Било нас је неколико: Јасминка Хасанбеговић, Оливера Вучић, Стева(н) Лилић, ја, можда још неко кога сам заборавио – и тако сам видео тај конгрес и слушао... Што је било врло занимљиво, на конгресу сам упознао професора Миодрага Јовичића, који је предавао уставно право у Новом Саду на Правном факултету. Спријатељили смо се и он је постао мој учитељ уставног права, на неки начин, тако да сам с њим годинама сарађивао, у организацији разних саветовања, писању књига и тако даље... Тако сам прешао на

уставну историју и полако на уставно право, које сам после узео чак и да предајем.

У то време, то је било сад још мало раније, тек што сам доспео на факултет, била је понуђена некаква стипендија за упоредно право – месец дана течаја упоредног права у Стразбуру. Колега Жика Бујуклић и ја смо то погледали, па смо рекли себи: „Што да ми не одемо тамо, хајде да пробамо...” Упоредно право ме је привукло. То је једна материја којој сам остао веран до данас и која је моја велика љубав. После сам завршио цео тај течај Међународног факултета за упоредно право, који има три степена. Два пута сам био у Стразбуру, а трећи пут сам ишао у Брисел и тамо сам добио диплому упоредног права, с којом не можете да се запослите, то Вам је, овако, спортски живот, али ми је мило што то имам. Полагао сам испите на страном језику, пред страним професорима и то је било велико искуство. Остао сам компаратиста све до данас и веома волим упоредно право.

Доцније сам, опет – игром случаја, постао судија Европског суда за људска права, али нисам се бавио међународним правом. Ја познајем само материју људских права, која је, као што знате, између уставног и међународног права. И ето, кад се овако исприча, чини ми се да делује логичније, него кад прочитате негде да се бавио овим-оним, то је све један, како Ви кажете, органски развитак, пресечен случајевима, односно интервенцијама случаја.

Ђ. С.: Да се вратимо на ону Вашу рејлику о томе како не можете љубити од онога што Вам је намењено, дакле од јавне историје и студија на Филозофском факултету, што ипак је најодлазак у Стразбур могао бити индикативан за оно што ће доћи.

Д. П.: (Смех) Па да, и то је случајно, случајно се ти курсеви организују у Стразбуру. Организовао их је професор Риг (*Alfred Rieg*), који је давно преминуо (1999. године). Он је био и гост овог факултета – ја сам га водио у Кладово и ваљда ту негде и по граду. Иначе, док сам био асистент имао сам то задовољство да кад дође страни професор, онда ме наши професори ангажују да га шетам по граду. Тако сам постао водич кроз Београд и то ми је пријало и било је занимљиво. Научите и ви сами о свом граду више него што сте раније знали.

Дакле, то је било случајно, и кад сам доспео у Стразбур после много година – не могу да се сетим колико је прошло, било је доста – тај град је стар, није се мењао, ја сам мислио да се сећам добро, изишао сам на железничкој станици, а онда сам се успаничио: „Ух, куда сад?” Сетио сам се да морам само право и да ми станица остане за леђима,

и тако сам се некако оријентисао. Заборави се, ипак не можете толико да памтите, промене се радње, није све исто, иако су зграде остале такве какве јесу...

Ђ. С.: Градови њонекад знају да функционишу као сојствени организми, као њосебни системи...

Д. П.: Јесте, поготово Стразбур, који је један леп град. Он има три дела – не знам јесте ли били у Стразбуру?

Ђ. С.: Нисам имао њриликe.

Д. П.: Најстарији део је из времена кад је Стразбур још био независан, самосталан. Французи су га освојили крајем 17. века. Онда долази део који је изградила Немачка, пошто је Немачка држала Стразбур од 1871. до краја Првог светског рата, до 1918. После тога имате трећи део с модерним европским установама, где су палате Суда, Савета Европе, Европског парламента и тако даље... Постоје у граду три слоја и они су видљиви, град је веома занимљив и пријатан за живот.

Ђ. С.: Као стјудент, а њосле и као научни делатник који живи и ради у иностранству – ево једно мало филозофско њишање – да ли стје своју науку усавршавали кроз добро њознавање стираних језика, или стје стиране језике више усавршавали кроз бављење науком?

Д. П.: То је добро питање. Да, и има тог међусобног утицаја. Међутим, ја сам стране језике научио на један помало необичан начин у Београду. Ја сам већ знао француски кад сам отишао у Стразбур; знао сам и немачки.

Знате како, моји родитељи су хтели да ме дају на све, а ја ни за шта нисам имао смисла. За музику нисам имао талента, за цртање још мање и тако даље... И онда једино што сам могао, учио сам стране језике и то ме је привлачило. Једна госпођа, која је била пријатељица мојих родитеља давала ми је часове... Ми смо у почетку плаћали те часове, после се ја за то више нисам занимао, и мислим да сам часове чак добијао бесплатно. Госпођа код које сам учио стране језике звала се Алиса Вртачник, девојачки Ковачић. Била је врло занимљива личност и ја сам све стране језике које знам научио од ње. Учио сам од своје десете године, па негде до тридесете, дакле двадесет година. Средом и суботом сам имао часове страних језика. Прво сам учио енглески, после француски, од седамнаесте године; од двадесете немачки и онда не знам кад сам почео италијански. Знао да ми је г-ђа Вртачник рекла: „Па да, четврти језик се најлакше научи, зато што је четврти; то је већ лакше.“ Стварно није било неких већих проблема,

тако да сам већ знао те језике. Онда сам читао стручну књижевност на тим језицима, али то човек мора стално да одржава. Ево недавно сам узео и сад читам неку књигу на немачком; нисам једно време читао и већ видим да ми је мало теже, јер живим у Лозани где се говори француски, изгубио сам контакт с немачким језиком. Али шта ћете, морате бити марљиви и одржавати своју форму.

Ђ. С.: Значи, украјинко, иако можда нисте музикални, ипак сје виртуоз у ономе чиме се бавите?

Д. П.: (Смех) Па сад, то се тешко може рећи; људи обично мисле да су они који знају стране језике музикални. Сећам се једног професора Економског факултета, који ми је једанпут рекао:

„Хајде да се учланимо у неки хор!”

„Шта ћу ја у хору?”, питам га.

„Па да певамо...”

„Ја појма немам с певањем!”

А он каже: „Па како немаш, ти говориш стране језике?”

То нема никакве везе, бар у мом случају. Вероватно је да ти музикалнији могу лакше да науче, али ни мени није било много тешко. Додуше, екстензивно сам учио. Знате, за 20 година, научио би неко ко има мање слуха и од мене.

Ђ. С.: Добро, значи слух за музику и слух за језике не подразумевају један друји?

Д. П.: (Смех) Па изгледа, не знам.

Ђ. С.: Да се вратимо ипак на ширен правне историје – бавили сје се и правном историјом и упоредним правом. Особито је интересантно прожимање те две правне дисциплине, особито се тиме бавио један од пријатеља Правног факултета, професор Алан Вотсон (Alan Watson). Које су Ваше мисли о значају правне историје за упоредно право и упоредно право за правну историју?

Д. П.: Јесте, те две дисциплине се некако прожимају. Упоредно право не може сасвим без правне историје. Како ћете објаснити англосаксонски правни систем, данашњи, ако не кренете из историје? Иначе, нажалост, професора Вотсона нисам стигао да упознам. Једном је Сима организовао ручак и позвао ме, али сам био заузет и жао ми је. Он је управо био то, историчар и компаратиста и има књиге

о трансплантима, о преносу правних концепата и установа из једне средине у другу. То је оно што и мене занима – правна историја и упоредно право су веома повезани, и мислим да је добро што је тако. Видите да је Сима Аврамовић, професор Аврамовић – да кажем званично – изменио назив тога предмета који смо заједно предавали. Звао се Општа историја државе и права, сада се зове Упоредна правна традиција. Мислим да је добро изабран назив, књига са таквим насловима има у Америци и то је добро погођено, то је једна врста историјске компаратистике.

Ђ. С.: Сџудентџи се на овом факултџетџу са њом сусрећу на љрвој љодџни основних сџудџија, да ли је љо леџ љочетџак за остџале љравне љране са којима се сусрећу касније?

Д.П.: Јесте. И не само да је леп, него је, по мом дубоком уверењу, неопходан. Кад сам прешао на приватни факултет, тамо сам направио курс упоредног права и једну књижџицу да служи студентима. Сад је она већ доста застарела, требало би је обновити и ажурирати. Мислим да на почетку студент мора да се сусретне с упоредним правом, да ли у историјској перспективи или у равни позитивног права – најбоље и једно и друго, али барем у историјској перспективи, зато да научи да његово право, право његове државе није догма. То није Свето писмо, него право које се органски развијало и дошло до оног стадијума у којем га студент проучава. Због тога је важна правна историја и упоредно право, јер развија критички суд према праву и према студијама права, ако хоћете.

Ђ. С.: Дакле, истџорија не љредстџавља само љџомове и љџомове љрашњавих књџиа које љреба знаџиџи наизустџи, неџо најроџиџив, љредстџавља љуџџоказ за било коју обласџи љрава којом желџиџе да се бавџиџе.

Д. П.: Неки мисле управо то: да је историја оно што се налази у музејима, прашњаве књиге и тако даље. Ја мислим да је историја жива, да она живи у нама, да је ми видимо, само је треба открити, треба да будемо свесни тога. Навешћу Вам један пример: био сам млад, имао сам 21 годину када сам доспео у Грчку – то је било 1972, ја сам рођен 1951. И онда, гледајући Грчку, која је тад изгледала много друкчије него што данас изгледа, помислио сам: „Па овде се види да је ово некад била турска провинција”. Историја је била жива, видите је у менталитету људи, у понашању, у реакцијама, у архитектури – у много чему, па тако је и с правом. Говори се, рецимо, о реформи судства... Ви не можете извести реформу судства, док не реформишете правне студије, да судије друкчије образујете, али то је дугачка прича, а ми се овде нисмо састали због такве приче, него због нечег другог.

Ђ. С.: Још један мали екскурс на њу тему; наш правосудни испит је јре некој краћеј времена јројлашен за један од најтежих на свету, у кайејорији свих области научних јроучавања. Да ли Вас јо изнећајује?

Д. П.: Не знам, то први пут чујем, знам да су стално додавали понеки предмет. У време кад сам ја полагао било их је мање. Сад су се предмети намножили и полаже се и оно што се тад није полагало... Има и нешто још што се полаже у адвокатској комори...

Ђ. С.: Адвокајски испит.

Д. П.: Адвокатски испит... И сад кад сам се други пут уписивао, пре пет година, рекли су ми: „Ти имаш правосудни испит, али немаш адвокатски”... Ништа, ја се пријавим за тај адвокатски испит, али сам имао среће. Када сам доспео пред комисију они су изјавили: „Па, Ви сте били судија Европског суда за људска права!”

„Јесам”, кажем ја.

„Па немамо шта Вас да питамо.”

Тако да сам се у ствари извукао. Имао сам већ питања кад су ми саопштили да они сматрају да ја не треба то да полажем, али нисам хтео да ризикујем, ипак сам се пријавио. Дакле, јесте, то бива све теже. Не знам да ли је баш најтежи – ко Вам је то рекао? Има разних формула... На пример, у Америци је то добро решено – не знам колико вам је познат њихов систем. Не можете студирати права одмах после гимназије, морате завршити нешто друго, било шта: језике, географију, хемију, налазио сам чак студенте машинства, односно машинске инжењере и тако даље... Тек после можете студирати права. Права трају три године, и после тога се они одмах пријаве на правосудни испит. Студенти ми кажу да је то тешко. Сећам се једног студента који ми је рекао: „Знаете већ почињу да ме питају татине колеге за неке савете, а ја појма немам!” Ипак је одмах изашао на испит и то је добро. Боље је у једном цугу то урадити. Тамо се добије још и диплома JSD (*Doctor of Juridical Science*), постанете доктор права, тако да сте све решили. Ако хоћете да се бавите науком, то је друго. Онда ћете истраживати и тако даље, па ћете радити нови докторат – PhD (*Doctor of Philosophy*). Њихов испит је, мислим, само писмени, с оним бескрајним питањима с алтернативним одговорима. Ја сам увек више волео усмене испите док сам студирао. На правосудном су била два писмена – не знам колико сад има – да напишете грађанску пресуду и кривичну; или оптужни предлог или тужбу и тако даље; и полагао сам, мислим, пет испита.

Знам да је додато међународно приватно право, кога се сви плаше и ко зна шта све још, што ми није познато.

Ђ. С.: Док чекамо њихову реформисање, Ваше бољаштво искључиво у раду у међународним институцијама можда би могло да послужи као добар основ за неке саветовање у њиховој некој области, у њиховим кретањима, ња и њу – зашто се не осврнути на неку компаративну анализу – видећи како је њих уређено у својој.

Д. П.: Па људи то и раде, знате, али то је доста тешко. Ту је професор Вотсон са његовим правним трансплантима – није лако пренети неки концепт или неку установу које функционишу у једној земљи у другу. Када би то било могуће, сви би усвојили шведско право и настао би рај на земљи. Има тих примера – рецимо, Турска је под Атагурком (*Mustafa Kemal Atatürk*) усвојила швајцарско законодавство у приватном праву и италијанско у кривичном праву, али то су изузеци. Доста је тешко... Жале ми се, рецимо, неки наши људи из администрације и из невладиних организација. Кажу: „Ови странци који долазе, они нас не разумеју! Дође, рецимо, канадски правник, па нам даје савете, а ми то тешко можемо да применимо...” Зато је доста компликовано... Свака реформа је један осетљив посао и треба јој приступити с великом пажњом и припремама. Ја мислим и даље инсистирам на томе, да глобално посматрано реформа права мора да почне од реформе студија, од правних факултета. Нажалост, бојим се да ће реформа на Правни факултет стићи после реформе у законодавству.

Ђ. С.: Добро, некад ствари иду обрнућим редоследом, али ево, ово нека служи као савет и као узорчење за некога ко се лажи њиховој.

Из Вашеј искључива као судије Европској суда за људска права – да уређемо на њиховој гео Ваше каријере – који су најчешће правни проблеми са којима наши сународници излазе пред међународни суд?

Д. П.: Слично питање ми је постављано док сам био судија, али у другом облику: „Има ли нечега специфично нашег?” Не знам зашто ми волимо да будемо особени... Најчешћи проблеми су они банални, рецимо, дужина трајања поступка, таквих предмета има много. А оно што је донекле специфично, то су дуговања предузећа у друштвеној својини, која је у међувремену укинута, према запосленима. Као што знате, то је био велики проблем и поставило се питање да ли држава треба да плати те дугове. Европски суд је стао на гледиште да је држава ипак одговорна, јер та предузећа нису била приватна, држава их је контролисала или бар надзирала на један ефикасан на-

чин, путем избора директора, утицаја на политику предузећа и томе слично. То је једна наша специфичност. Ту је било некаквог врлудања у погледу судске праксе, односно врлудања у пракси Уставног суда, пошто је тај суд био у дијалогу, како се то данас каже, с Европским судом, али се систем сад усталио. Чини ми се да су људи који су имали таква потраживања и правоснажне пресуде којима су потраживања утврђена успели да наплате та потраживања у одговарајућем износу. То би била једна наша специфичност.

Иначе, друге ствари су као и свуда. Неких класа предмета има мање. На пример, не знам како је сад, али до пре пет година, док сам био тамо и могао сам боље да пратим, није било много затворских предмета из Србије. Ја се, наравно, не бавим кривичним правом; појма немам каква је ситуација у нашим затворима, али сам скоро сигуран да није баш блистава. Међутим, да ли то решава корупција, репресија, не знам шта... углавном, није било много затворских предмета, што ми је на неки начин било чудно. На пример, Румунија је имала огроман број затворских предмета; исто и Турска и неке друге земље, сад не могу да се сетим... док Србија у том погледу није тако лоше стајала.

Ђ. С.: Имајући у виду ово што сте рекли, какав ушисак може да стекне неки њосмајрач са стиране о стиању у нашем, српском њравном систему? Да ли, комјаративно њосмајрано, „стиојимо добро” или ипак, њојуй оноја што студенџи не желе да чују, да се ипак „видимо у неком наредном року”?

Д. П.: Ако дозволите, мало бих се успротивио тону Вашег питања. Некако провејава мисао као да сте хтели рећи: „Да ли смо достигли неку тачку на којој смо мирни и онда, од тад, па надаље знамо да је све у реду?” Мислим да је то нереално. Морамо стално радити на заштити људских права и на унапређењу заштите људских права. Не постоји неки тренутак, нека тачка, неки ниво, који би био довољан у том погледу. Увек се мора напредовати и радити даље. Заштита људских права код нас има својих проблема – они су сложени и требало би нам једно предавање од 45 минута да то расправимо. Мислим да треба радити на унапређењу заштите људских права и да је то посао судова, Уставног суда, али и административних власти; па и факултета и науке. Треба ширити свест о људским правима, да људи који примењују право, тај правни персонал, како то кажу Французи, буде свестан да треба да буде на услузи грађанима и да се превазиђе један бирократски однос према грађанину када се појави, рецимо, пред шалтером и томе слично. На томе треба радити, дакле, ја не знам, морали бисмо анализирати случајеве па да видимо како стојимо. И

опет су закључци несигурни. Не можете рећи да је земља А боља од земље Б, нека има више, нека мање предмета пред Судом; онда наиђе нека класа предмета која повуче... Једно време Србија је имала велики број предмета, после је то смањено и тако да мислим да смо ту где смо, као што знамо и Ви и ја, и да би требало да буде боље и да на томе треба радити.

Ђ. С.: Пишање је било мало ѢровокаѢорски, слажем се, али све у доброј вери; и ја сам на сличном сѢановишију, налик Вашем. А айројо бирокраѢије, чини ми се да је МаѢиѢа Бећковић својевремено изјавио да „ниѢде није човек Ѣолико мали као исѢред шалѢера ниѢи Ѣолико велики као иза шалѢера.”

Д. П.: (Смех) Да, да, то је тачно.

Ђ. С.: Айројо сѢања у Ѣравном сисѢему: као консѢиѢуционалисѢа Ѣисали сѢе неколико ѢројекатѢа усѢава за наше, срѢске, да кажемо, инсѢанѢ државне заједнице, с краја ѢреѢходној и ѢочетѢка овој века. Колико Вам значи Ваше знање из Ѣравне исѢорије и, наравно, уѢоредној Ѣрава као једном усѢавојисцу?

Д. П.: Најпре морам да Вас исправим: ја нисам учествовао у писању Устава (Уставне повеље) Државне заједнице (Србије и Црне Горе), нити (Савезне Републике) Југославије, једино сам учествовао у писању садашњег Устава од 2006, Устава Републике Србије, који и данас важи. Настала су, као што знате, два нацрта: председнички и владин. Ја сам учествовао у састављању председничког нацрта. Та два нацрта су била врло слична и онда су двојица политичара, који су истовремено и професори права, сели и од та два нацрта направили један који је отишао пред Народну скупштину и на референдум. Наравно да је знање упоредног права важно. Не могу сад да се сетим неких детаља, али све у свему посматрано, тај рад је испао прилично несрећан. Ја мислим да наш Устав нема текст којим се они који су га писали, па значи и ја, могу похвалити. Различити су разлози за то. Има их више. Прекосутра² ће бити једно саветовање на којем ћу поднети реферат под насловом: „Устав Републике Србије од 2006. у историјској перспективи”. Моја је теза да наш садашњи Устав вуче корене из социјалистичке уставности некадашње Југославије. Слажем се с Ратком Марковићем, писцем Устава од 1990. да је Устав од 2006. само ревидирани Устав од ‘90, који и сам није био добар и да Вас сад не гњавим детаљима... Дакле, требало би да упоредноправно знање помогне више, али помогло

је врло мало. Не кајем се што сам учествовао у писању Устава, али признајем кривицу. Део кривице је мој, а који је то проценат тешко је рећи. Све је то био колективни рад, али криви смо заиста и ми експерти. Требало је да се одупремо политичарима, што није било лако. Знате, дођу политичари и кажу: „Јесте да треба”, на пример, „смањити број посланика у Народној скупштини”. То је био један од предлога експерата, да уместо 250, буде 150. „Да, да, могло би, јесте, у праву сте, али ипак боље да остане 250” и тако даље и тако даље... Тако се писао Устав и резултат је тај који Вам је познат и мислим да је ред да признам да је део кривице до моје маленкости, али тешко да ће наступити неко време у којем ће експерти моћи да дају савете који ће бити радо прихваћени од политичара.

Ђ. С.: Ево, рецимо, Емил Зола „ојџужује”, а Ви кривите самога себе, иако да је и то нека интересантна паралела. Да ли бисте хтели да истакнете још неке цртице о њим пројашћеним шансама Устава из 2006?

Д. П.: Рецимо, полупредседнички систем, ја не знам чему... Знате, треба схватити ту атмосферу – о томе није било дискусије. Полупредседнички систем опстаје. Зашто се не би председник бирао у парламенту? Ја сам присталица парламентарног система и кад бих писао нацрт Устава Републике Србије сам за себе, односно, по својој вољи, предвидео бих парламентарни режим, дакле да председник не буде директно изабран, јер то има својих проблематичних страна и да сада не улазимо у то. То је, рецимо, један пример.

Други пример – број посланика, који сам већ навео.

Трећи пример – регионализација земље. О томе сам давно писао и с професором Јовичићем врло много разговарао. Он је објавио једну књигу, али нажалост, можда је сад прилика да то кажем: проф. Јовичић и ја смо били присталице – ја сам и остао, он је преминуо – регионалне државе, регионализоване државе, државе подељене на регионе, као што су Италија и Шпанија. Међутим, већ ова два узора Вам говоре како смо с нашом тезом у ствари пропали. И Италија и Шпанија су у проблемима; Шпанија поготово, али ни у Италији регионализам није баш много срећан. Ето, некад и експерти нису у праву, односно, то што они мисле, пошто су професори, мало буде у дискрепанцији с реалношћу. Ја сам и даље присталица регионалне државе, мислим да је то боље, због многобројних разлога, него ово уређење које сад имамо, које је хибридно...

Ђ. С.: Асиметрична аутономија...

Д. П.: Асиметрична... Имате аутономију Војводине, да не говорим о Косову и Метохији, и град Београд, који је у посебном положају, и остатак који је недефинисан. С тим што положај града Београда чак није уставно дефинисан, то је на основу законодавства и тако даље. Према томе, нису ни експерти увек у праву, ја се слажем, али потребна је боља сарадња експерата и политичара, да би се стигло до једног финалијег уставног текста.

Онда, на пример, дефиниција државе. Погледајте члан 1. Устава '90. и члан 1. Устава 2006. Бољи је текст Ратка Марковића. Онда се то преправљало, унете су европске вредности, што је добро, али је стављено да је држава српског народа, што је у контрадикцији с наводом у једном другом члану, који каже да сувереност потиче од грађана. И онда вечита дискусија: је ли држава национална, није национална, и тако даље. Погледајте Устав Републике Хрватске па ћете видети – врло елегантно, врло добро су савладали тај проблем и кад читате текст изгледа Вам да је то једна потпуно грађанска држава. Међутим, ми знамо из праксе да је Хрватска бар исто толико национална држава као и Србија. Не мора то тако грубо писати у уставу! Да Вам наведем још један пример, у Америци сам предавао упоредно уставно право, а студенти су на крају писали радове, то је једна њихова обавеза. И онда је неко узео словеначки устав, а неко други, не знам ко је био, узео „косовски”.³ Кад читате текст, „косовски устав” је много бољи. Наравно, ја им кажем:

„Па слушајте, кад би Вам неко понудио да живите на једном или на другом месту, вероватно бисте изабрали Словенију, верујте ми.”

„Знам”, кажу, „али пазите – у косовском уставу: па заштита мањина, па гарантована српска места...”

Све је то лепо на папиру – у словеначком уставу тога нема. Тако да, кажем, потребна је сарадња политичара и експерата и потребно је осећање за друштвени живот, друштвену средину и добра воља, у сваком случају, да би се написао добар уставни текст.

Ђ. С.: Да ли је устав у њом смислу, као један њравнополиитички симбиотски који избегава елементарне формулације, а тежи остварењу свих начела заштитне људских њрава, што јесте устав који је „ѡрубље” ѡисан

3 Косово и Метохија јесте аутономна покрајина у саставу Републике Србије, стога ће се највиши акт проглашен од стране институција ван њеног правног поретка означавати наводницима.

– коме фали елејанције, а има мањак дискрејанце (између шекстиа и фактиичкој сџања) с једне сџране, а са друје сџране усџав који шезжи за елејанцијом, али је не ѓраши (фактиички), као Ковачевићев Радован Трећи, „сам себи највећи крвник“?

Д. П.: Подсетили сте ме на један догађај: (проф. Миодраг) Мишко Јовановић је организовао саветовање – овде је било, у овој згради, у оној нашој доњој сали – на које је позвао једно велико име, америчког професора с Харварда, Марка Ташнета (*Mark Victor Tushnet*), који је недавно отишао у пензију. Тад је још био активан. У једном тренутку, било нас је можда петнаестак на саветовању или двадесетак, развила се расправа о уставима у новим демократијама у Европи, и онда је професор Ташнет упитао: „Па добро, Ви сте донели уставе да конституишете своју заједницу, сад после пада комунизма”. Успротивио сам се рекавши – мислио сам да сам био једини у сали који је учествовао у писању једног посткомунистичког устава – да ми у Европи, у Источној Европи немамо тај однос према уставу који имају Американци. Тамо је устав створио нацију – код нас је нација старија од устава. У српској историји, као што знате, променило се доста устава. И подржао ме је бугарски учесник, који је рекао да је осећање у Бугарској исто као и код нас: устав је један закон, мало друкчији од других закона, основни закон, али тај устав може да се мења и устав је еманација нације, нације старије од устава; нација надживљава устав. У Америци је осећање друкчије.

Ђ. С.: Да ли је највећи ѓроблем наших усџава ѓа њихова райидна ѓромена, ѓа нека велика склоност да усџаве врло лако шаљемо, као неке друшџивене сисџеме, на ройоџарницу исџорије и шџа ѓо ѓовори о нама као нацији?

Д. П.: Јесте, то је велики проблем. Не знам шта то говори о нама као нацији, нисмо ми једини који мењамо уставе, али устав се не би смео често мењати. Најбоље је да траје, ако може, вековима, као амерички. Међутим, успешни устави ево трају деценијама, као немачки и француски од '58. Дакле, тешко је рећи шта одржава устав у важности, на снази. То је ствар за политичку социологију, друштвена ситуација која чини да се грађани добровољно подвргавају уставу, да га сматрају ваљаним, у елементарном смислу речи. И то се може постићи. Ето, немачки устав је добар пример, више је од 70 година како се тај устав примењује... Овај наш од 2006, 14 година – ни то није мало, ако знате за нашу бурну уставну историју. Али мислим да би требало покушати, само сад ситуација није добра, да се донесе један устав који ће бити дужег трајања.

Ђ. С.: *На питању оној ствари рекли: у америчком праву постоји категорија „constitutional vagueness” – замањеност уставна: једноставно, коришћење широких формулација, особито у материји, рецимо, људских права, која дозвољава јуриспруденцији највиших судова, особито Врховној суду, да проширује ипак оно на шта се Устав односи и можда је у томе стајна те дуговечности поред тој пољичко-социолошкој (моменту)...*

Д. П.: Не знам, немојте ме вући за језик, то је доста компликовано у Америци... Јесте, тако ми гледамо на њихов устав и тако гледају неки Американци. Међутим, међу конзервативним Американцима и америчким правницима преовлађује такозвани оригинализам – устав се мора тумачити онако како пише. Шампион тога био је недавно преминули судија Врховног суда Скалија (*Antonin Scalia*). Наравно, то је сад велико питање, али из овог што сте рекли требало би извући поненту, а то је да постоји неки уставни чинилац који може непобитно утврдити шта је устав – то је Врховни суд. То је оно што ми се чини да недостаје код нас: није да недостаје суд, већ недостаје устаљена судска пракса, али то је део велике приче коју ја сад не бих почињао...

Ђ. С.: *Ево пре неких месечак дана (27. октобра) се у Врховном суду обрео још један оригиналист, судија Баретт (Amy Coney Barrett); новоизабрана је велики поштовалац правне филозофије судије Скалије, ипак да можда то доводи до тога да ће Америка остати на истом питању и да у том погледу за њих (оригиналисте) „нема зиме”.*

Д. П.: Видећемо... да, тешко је рећи, али важно је да Врховни суд има ауторитет, и кад Врховни суд нешто пресуди, онда је то тако. Сетите се избора кад су (кандидати) били Буш (*George W. Bush*) и Гор (*All Gore*); проблем је био да ли су они листићи који су попуњавани овако или онако валидни или не. Кад се Врховни суд изјаснио престала је даља расправа, јер сви уважавају пресуду Врховног суда. Оно што код нас није добро у систему то је што, рецимо, Врховни суд издаје неку врсту квази-законодавства, неку врсту саветодавних мишљења; боље би било да пресуди предмет и онда знамо да ће увек судити тако. Али то је сада део приче о доктрини преседана. Немојте ме вући за језик, јер ја много волим упоредно право и угђавићу Вас.

Ђ. С.: *Остаћемо, наравно, у разговору и надам се да ће ово бити лепо иновод, особито ове актуелности, за неко ново предавање овде, на Правном факултету.*

Д. П.: Можда, ако будем позван, не знам. Биће онлајн, вероватно, тако да сад лакше могу да седим код куће и да предајем.

Ђ. С.: Дуго година живише у Лозани. Видимо да сте један део свој живојиној пути ирвели у Београду и Стразбуру. И сада једно мало неирваничко иишање: како уиређујете ше различити иериоде свој жи-воиша и који су уишицај ти ирадови имали на Вас?

Д. П.: Признајем да нисам очекивао такво питање. Ја сам ипак Београђанин. Знате, нисам се сасвим уклопио у иностранство. То је једно.

А друго – ја без тог иностранства, у ствари, не могу. Кад дођем овде, за недељу-две се заситим и кажем себи: „Ух, добро је што могу да се вратим негде тамо!” Једном ми је покојна професорка Загорка Голубовић – њу сам срео док сам био амбасадор, посетила је Берн, па смо тамо разговарали – рекла за своју ћерку – нисам упознао њену ћерку, тад је живела у Женеви: „Знате, она је од оних који нису сасвим овде, а још су мање тамо”. Чини ми се да се то односи и на мене. Свуда ми је добро, не жалим се ни у једном од та три града која сте поменули. У Стразбур сад ретко идем, али тако, волим их све, сваки град је на свој начин занимљив и пријатан и треба гледати оно што је лепо и занемарити оно што није лепо.

Ђ. С.: Више година сте били амбасадор у Швајцарској. Колико је то време ирведено у дијломајској служби уишицало на Вас као ирваника?

Д. П.: Као на правника? То је тешко рећи. Ја се у то време нисам бавио правом онако како се баве професори. Сећам се једном, на неком пријему ми је у опуштеном разговору француски амбасадор упутио једно питање, пошто је знао да сам ја по струци професор права; он је био каријерни дипломата, и то пред крај каријере. Сећам се тог његовог питања, онако са смешком ме је упитао: „Јесте ли сад видели како држава функционише?” И у том питању је, чини ми се, одговор на Ваше питање.

Ђ. С.: Поред тога иише сте изузетно илодан ирвани иисаи, већ безмало две деценије иловитише и водама леише књижевности. Шиша разликује (ако иишиа) Вас као ирваника (исиоричара, комиаративистиу, констииуционалистиу и шако даље) и књижевника?

Д. П.: Ако дозволите, ја бих преправио питање у то: „Шта спаја...?” јер бих рекао да има спојева. Прво, ја сам београдски писац, основна радња свих мојих романа се збива у Београду – ту и тамо има неких сцена које се догађају другде. Друго, постоји везаност за право, за Правни факултет, баш овај. Тако јунак мог првог романа, „Петар међу причама”, је завршио Правни факултет. Један од доцнијих јунака – мог романа „Докторанд” – је читавог живота спремао докторску тезу на овом Правном факултету. У најновијем роману, „Повратак у

Београд”, у Београд се враћа човек који је једно време био асистент на овом факултету, и тако даље. Веома много има мотива, не само београдских, већ и оних који су повезани с правом и који су везани за овај Правни факултет. Можда бих некад о томе могао да говорим студентима, мада нисам сигуран да би то њима било претерано занимљиво. То је занимљиво мени.

Ђ. С.: Овде се, ако дозволиће, не бих сложио, пошто (је), рецимо, тренд да се на правним факултетима у различитим земљама уводе предметни који спајају право и друге области друштвеног деловања. Па, рецимо, Правни факултет је добио веома неопходне Право и правду. Неки факултети уводе чак предмет Право и књижевност и ако се не варам, Ви сте имали једну леу књиу на тему српских правника-књижевника?

Д. П.: Јесте, та књижица ми је драга. „Мисао о праву у делима српских писаца”. Можда могу да Вам кажем историју те књиге, односно, како се то српски каже, бекграунд, позадину. Ја сам хтео да пишем о једном писцу и о његовом роману. То је Меша Селимовић, „Дервиш и смрт”, али ми је то толико било компликовано и тешко да сам рекао себи: „То мораш да оставиш за доцније”. И онда сам обрадио неколико других писаца, увек са по једним делом – Доситеј Обрадовић, Момчило Настасијевић, Иво Андрић... не могу сад свих да се сетим... Пекић има једну приповетку – и тако даље. Тако да сам онда то урадио у ствари као припрему за тај главни залогај, да загризем и да пишем о Мешу Селимовићу. Нисам до данас то урадио. У међувремену ме је још један писац привукао са тог становишта – Данило Киш и „Гробница за Бориса Давидовича”. Ту има много правне филозофије, и чак сам почињао и правио неке нацрте за Киша, и да напишем другу верзију те књиге, односно да је допуним, али нисам успео. Не можете тако без инспирације, морате писати кад Вам то унутрашњи живот, унутрашњи глас захтева и када Вам каже да треба да пишете.

Ђ. С.: Евенуално да повећам тај позамашан залогај, интересантни правни и социолошки моменти постоје и у Селимовићевим делима „Круг” и „Тврђава”, тако да ако би неко могао да изнесе ту систематску анализу, то бисте највероватније били Ви.

Д. П.: О хвала, хвала! „Круг”... не сећам се да сам читао, „Тврђаве” се исто слабо сећам, јер сам просто одушевљен његовим романом „Дервиш и смрт”, зато што мислим, а то сам нашао и код Андрића, да је пренео своје лично искуство у то. Знате да је Селимовићу брат стрељан, иако је био партизански руководилац? Тако је и Андрић у „Проклетој авлији” у ствари сопствену психу пренео у психу свог не-

срећног јунака Ђамила и то ме привлачи. Али, хвала вам на сугестији, покушаћу – не смем ништа да обећам.

Ђ. С.: Да није на овим њросторима било нејравности онда српски њисци, дакле и Селимовић и Андрић, не би имали своја најјознајија дела...

Д. П.: (Смех) Да, па можда, можда, то је тешко рећи. То су њихове личне дилеме, као што онај дервиш који је одан, шеих Нурудин је одан вери и поретку, али онда долази с њим у сукоб и схвата да тај поредак има недостатке. То је вероватно Селимовић пресликао себе, али морао бих да седнем да проучавам, па да пишем. Видећемо.

Ђ. С.: Ејо, ближимо се крају разговора. Имајући у виду све ово о чему смо разговарали, да ли Вас је, стицајем околности, њроменом инјересовања или из неких њрећих разлоја у међувремену мало најустиила или на њериоде остављала љубав њрема њравној истјорији? Видимо да Вас је каријера водила у друћом њравцу?

Д. П.: Није ме напустила, нимало. Управо је код издавача у припреми моја књига „Уставна историја Србије”. У последње време, у ствари, све чешће пишем на енглеском и то ће бити „*Constitutional History of Serbia*”. Никако ме није напустила та љубав. Писао сам и неке чланке о историји; један је издао Макс Планков институт. То је један велики чланак о почетку схватања људских права код нас. Онда имам у Балканици, то је Балканика из Париза од 2014/15, исто један чланак о људским правима у прва два српска устава. Није ме напустила љубав према историји, волим њоме да се бавим и колико знам и умем још увек покушавам.

Ђ. С.: Када наши читаоци, наши стјуденти моћу да очекују, као и шира научна јавност, „Уставну истјорију Србије”?

Д. П.: „Уставну историју Србије”, ако стигнем да сад, после лекторових интервенција, уредим рукопис, можда до средине идуће године би требало очекивати, али ако стигнем да у децембру то предам. Мислим да могу, али видећемо; идуће године у сваком случају.

Ђ. С.: Унајред се радујемо.

Д. П.: Е, хвала лепо!

Ђ. С.: Један наш академик је својевремено изјавио у шали: „Знајте ја имам само 80 јодина, од мене њек сад сви највише очекују”. Дакле, шта можемо да очекујемо у будућности од Вас, њоред „Уставне истјорије Србије”, њре свећа на шом неком њрофесионалном њлану?

Д. П.: Ако ми Бог да здравља, наставићу да се бавим овим чиме сам се и до сад бавио, полако да пишем чланке. Немам у плану неку књигу, мада сте видели из овог разговора да ту и тамо провири нека идеја, не знам. А пошто сте Ви ставили анегдоту у питање, могу и ја овако анегдотски да Вам одговорим, подсећајући се на професора овог факултета, Жику Алексића. У тој анегдоти има истине – он је тврдио како му је, кад је докторирао, неки пријатељ рекао: „Е, сад ти је крајње време да умреш, јер после више ништа нећеш написати!” (Смех) У томе има истине... има таквих професора, није то био професор Алексић, али има професора који после доктората не напишу ништа. Међутим, ето, ако будем здрав, намеравам да се и даље бавим и правном историјом и упоредним правом и, наравно, људским правима.

Ђ. С.: *Неки наши професори су ујраво своја највећа дела и писали у осмој, девејој деценији животиа, иако да – не схваћаште ово као приписак – ипак очекујемо од Вас.*

Д. П.: Не, не, то је рационалан притисак, и хвала Вам на сугестији, само нисам сигуран да ћу моћи, а и немам идеја у овом тренутку, али можда ће нешто наићи.

Ђ. С.: *На крају можда (још) једно питање: колико је значајна та сарадња између старијих генерација професора и млађих – не само студената него и, да кажем, млађих делатника у науци? Да ли је то ипак класичан однос ветерана према младцима или то може и треба да дође до неке интензивније сарадње?*

Д. П.: Ја мислим ово друго, да треба сарађивати. Што се мене тиче, склон сам да сарађујем с млађим људима. Понекад ми се неко и обрати, нешто пита, лево-десно и то је добро. Невоља је, знате, не треба никог окривљавати: ја сад тек видим колико је згодно радити кад немате обавезе да предајете. Неко је давно рекао, опет је то једна анегдота, „универзитетски посао би био одличан само да нема студената”. Јер, заиста, овде професор овог факултета – да конкретно сад говоримо – је преоптерећен. Имате предавања, имате вежбе, имате испите којих има у не знам колико рокова годишње и још поврх тога треба да се бавите науком. Било би добро да се некако студије реформишу, у том смислу да остане више времена за бављење науком. Нажалост, има наших колега, и у мојој генерацији их је било колико хоћете, који баш нису много склони да се баве науком – више воле да предају или да испитују. То је ствар укуса, али ако се томе много посветите, онда нећете стићи да се бавите науком. А сарадња је свакако добродошла, али зависи од млађих. Мада чудно делује, јер

млађи не могу да наметну вољу старијем, ипак морају да му приђу и да му кажу: „слушајте, можемо (ли) о овоме и ономе да попричамо”. Ако неко хоће са мном да разговара, ја ћу врло радо бити приправан за то.

Ђ. С.: Један од бољих савета за студирање који сам добио јесте да једина особа која толико сигурно доживљава сваки испит једног студента јесте професор који га испитује.

Д. П.: (Смех) Можда, не знам. Тешко је рећи, знате ја нисам био од оних испитивача, не знам да ли је тај израз још у употреби, које студенти зову „народна мајка”. И онда кад сам био избачен и прешао у адвокатуру, бојао сам се и рекао себи: „Сад ће да ти наплате твоји студенти што си их кињио”. Међутим не, тад сам се уверио у људску доброту. Ево, и сад се најезим кад о томе размишљам. Студенти су показивали симпатије за мене, чак и ти које сам обарао на испитима. На пример, један студент је био судија у привредном суду и пре него што је отворио расправу на рочишту, поздравио је мој долазак у адвокатуру, у правосуђе. И уопште кад ми је нешто требало, кад ме виде у суду, студенти су били предусретљиви и нису хтели да се освете своме страшном и незгодном професору.

Ђ. С.: То је оно што радује све нас који студирамо ичим било правне науке, било правне праксе. А на крају свега, пре оштрих захвалнице и слично, да ипакнем како увек има места и треба да буде места за неки разговор и кувљење искуства од некога ко се у брани налази многа дуже од нас и који је оставио такве резултате иоути Вас.

Д. П.: Хвала Вам лепо.

Ђ. С.: Још једном, хвала Вам на разговору у име свих слушалаца, предаваца и чималаца нашег часописа „Весник правне историје”, и надам се да ће ускоро оштри имати повода да дођу у Београд, где ће, наравно, бити врло радо виђен осити. А, ако нисам нескроман, понудио бих се да ја оградим Вашу функцију вођења кроз неке мање познате делове града и околине.

Д. П.: (Смех) Може, хвала Вам лепо још једном. Врло радо!

Рад приспео / Paper received: 20.11.2020.

Прихваћен за објављивање / Accepted for publication: 30.11.2020.